

MARCIN STARZYŃSKI
(Kraków)

FRAGMENT *METAMORFOZ* OWIDIUSZA Z X WIEKU W OPRAWIE RĘKOPISU Z ARCHIWUM NARODOWEGO W KRAKOWIE

Główny trzon zbiorów Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa (obecnie Oddziału III Archiwum Narodowego w Krakowie) stanowi zespół ponad trzech i pół tysiąca rękopisów noszący nazwę Akt Miasta Krakowa. Wieloletnie prace inwentaryzacyjne, prowadzone pod kierunkiem jednego z najwybitniejszych ówczesnych polskich mediewistów, profesora Stanisława Krzyżanowskiego, zostały uwieńczone w 1915 r. publikacją szczegółowego katalogu tej kolekcji¹. Ponad sześćdziesiąt pomieszczonych tam not katalogowych zawiera, najczęściej dość lakoniczne, informacje o fragmentach średniowiecznych rękopisów, tak łacińskich, jak hebrajskich, które wykorzystano do sporządzenia opraw poszczególnych kodeksów. Jak dotąd nie wzbudzały one niestety większego zainteresowania wśród historyków, o kodykologach nie wspominając. Sondażowa analiza opraw rękopisów w krakowskim Archiwum Narodowym, przeprowadzona ostatnio przez wyżej podpisanego, pozwoliła na wprowadzenie do obiegu naukowego dwóch cennych zabytków. Pierwszy z nich – pergaminowe karty z tekstem hebrajskim, w które najprawdopodobniej jeszcze przed końcem XV wieku oprawiono rękopis mieszczący między innymi kalendarz domu altarystów kościoła pw. Najświętszej Panny Maryi (Mariackiego) w Krakowie (rkps nr 3361)² pochodzi, jak się okazało, z Tanachu, czyli Biblii Hebrajskiej (ustępy z Księgi Ezechiela)³. Drugi znany był dotychczas jako fragment „rozprawki filozoficznej pisanej minuskułą romańską”⁴. Posłużył on do wykonania oprawy jednej z XVI-wiecznych ksiąg sądowych związanej z działalnością hutmana

---

¹ *Katalog Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa*, t. I: *Kraków. Rękopisy, nr 1–3568*, oprac. S. Krzyżanowski, Kraków 1915; także: B. Wyrozumka, *Stanisław Krzyżanowski (1865–1917)*, [w:] *Mediewiści*, oprac. J. Strzelczyk, Instytut Historii, Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań 2011, s. 151–160; A. Kiełbicka, *Archiwa krakowskie na tle polskiej nauki historycznej 1878–1951*, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1993 (Biblioteka Krakowska 130), s. 127–153.

² Kraków, Archiwum Narodowe (dalej: ANK), rkps nr 3361.

³ *Kalendarz domu altarystów kościoła Mariackiego w Krakowie*, wyd. B. Wyrozumka, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa [w druku].

⁴ *Katalog...*, s. 124.

ratusznego (*capitaneus pretorii*), do prerogatyw którego należało chociażby rozstrzyganie drobnych spraw spornych między pospólstwem (rkps nr 899)⁵. Analiza kodykologiczno-paleograficzna tej oprawy pozwoliła na wskazanie, że XVI-wieczny introligator użył do jej wykonania *bifolium* pochodzącego z wstępnie datowanego na drugą połowę X wieku kodeksu mieszczącego kopię popularnego komentarza do *De inventione* Cyserona pióra Gajusza Mariusza Wiktoryna⁶. Stosunkowo obszerne fragmenty tekstu tego utworu, dające się odczytać na znalezionej w Krakowie oprawie, umożliwiły precyzyjne umieszczenie zabytku w schemacie filiacyjnym (*stemma codicum*) zachowanych egzemplarzy Wiktorynowego komentarza do *De inventione*. W świetle poczynionych ustaleń należy wyprowadzać go najprawdopodobniej wprost od zaginionego rękopisu określanego jako α , powstałego na przełomie VII i VIII wieku, od którego pochodzi większość znanych dziś kopii *Explanationes*⁷.

W oprawie rękopisu nr 899 kryje się jednak nie tylko ten komentarz. Otóż na grzbiet kodeksu, dla wzmocnienia, naklejone zostały trzy (obecnie widoczne) niewielkie paski pergaminowe o długości około 15,2 cm, zapisane tym samym rodzajem pisma, czyli późną minuskułą karolińską, co tekst na okładzinach górnej i dolnej, ale nieznacznie ciemniejszym atramentem. Być może ta drobna z pozoru różnica wpłynęła na to, że autor noty katalogowej nie odróżnił tekstu widocznego na grzbiecie omawianego rękopisu od tego, który widnieje na okładzinach. Proste minuskułowe litery *a* i *d*, *e caudata* (ϵ), *g* z otwartym dolnym brzuszkiem oraz majuskułowe *N* pisane na końcu wyrazu, dostosowane wielkościowo do minuskuły, a stylistycznie bliskie kapitale wiejskiej (*rustica*), zdają się argumentować za wstępnym datowaniem tego pisma nawet na pierwszą połowę stulecia X⁸.

Na owych paskach rozpoznać można niewielkie fragmenty ksiąg V (opisującej bohaterskie czyny Perseusza) oraz VII (zawierającej historię Jazona i Medei) *Przemian* Publiusza Owidiusza Nazona:

pasek 1, kolumna prawa (szerokość kolumny około 5,5 cm) – [*at Ni*]leus, qui se genitum septempli[ce N]ilo / [*emen*]titus erat, clipeo quoque flumina septem (Ov. *Met.* V 187–188);

pasek 2, kolumna lewa – [*sed*] retinente manu [*moriens e*] poste pependit (V 127); kolumna prawa – [*plaga ded*]it: trepidumque Perseus inermia frustra / [*bracchia*

⁵ Z. Noga, *Urzednicy miejscy Krakowa*, t. II: 1500–1794, Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków 2008 (Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego 3/1), s. XXXVIII–XXXIX.

⁶ M. Starzyński, *Nieznaný egzemplarz komentarza do Retoryki Cyserona z X wieku. Oprawa rękopisu nr 899 ze zbiorów Archiwum Narodowego w Krakowie*, *Studia Źródłoznawcze* 51, 2012, s. 69–73.

⁷ *Marii Victorini Explanationes in Ciceronis Rhetoricam*, wyd. A. Ippolito, Brepols, Turnhout 2006 (Corpus Christianorum, Series Latina 132), s. XXXV–LXVII, zwł. XLII–XLIV.

⁸ W. Semkowicz, *Paleografia łacińska*, wyd. II, Universitas, Kraków 2001, s. 260; także: J. Autenrieth, *Probleme der Lokalisierung und Datierung von spätkarolingischen Schriften (10. und 11. Jahrhundert)*, *Codicologica. Essays méthodologiques* 4, 1978, s. 67–74.

Rękopis nr 899 ze zbiorów Archiwum Narodowego w Krakowie: oprawa księgi hutmana ratusznego z lat 1564–1565 oraz powiększenie jednego z pasków pergaminowych naklejonych na grzbiet, przechowującego fragment *Metamorfoz* Owidiusza.
Fot. Małgorzata Multarzyńska-Janikowska, oprac. Tomasz Szatkowski

tend]entem Cyllenide confodit harpe. / Verum ubi virtutem turbe succumbere vidit (V 175–177);

pasek 3, kolumna lewa – *vel sine amore licet; quid enim commisit Iason? / quem, nisi crudelem, non tangit Iasonis ętas* (VII 25–26); kolumna prawa – *[qu]as nemus u[mbrosum secret]aque silva tegebat / et iam fractus erat [pulsusque r]esederat ardor* (VII 75–76).

Wiadomo, że *Metamorfozy* – jeden z najważniejszych pomników literatury rzymskiej – będące nie tylko największym, ale i bezspornie najtrudniejszym utworem w poetyckiej karierze Owidiusza, choć nie całkiem ukończone, nie były kontynuowane po jego wygnaniu do Tomis (obecnie Konstanca w Rumunii) w 8 r. n.e. Własny egzemplarz (oryginał) *Przemian* Owidiusz zniszczył przed opuszczeniem Rzymu, mając jednak tę świadomość, że istnieją kopie⁹. Te oczywiście się nie zachowały. Najstarsza zachowana pochodzi dopiero z IX stulecia.

Katalog rękopisów zawierających fragmenty bądź cały poemat zestawił Hugo Magnus we wstępie do opracowanej przez siebie edycji krytycznej opublikowanej w 1914 r.¹⁰ Jego ustalenia zostały poddane krytyce już w 1916 r. przez Edwarda K. Randa¹¹, a następnie przez uczniów tegoż, Williama Fletchera Smitha (1925)¹² i Brooksa Otisa (1936)¹³. Osobne studium poświęcone tradycji rękopiśmiennej *Metamorfóz*, również przygotowane przez uczestnika prowadzonego przez Randa seminarium, Richarda Treata Bruère'a, ukazało się natomiast w 1939 r.¹⁴ Od tego czasu, dzięki systematycznie prowadzonym pracom inwentaryzacyjnym w różnych bibliotekach, nie tylko europejskich, zespół kodeksów mieszczących Owidiuszowe *opus magnum* został poszerzony przynajmniej kilkudziesięciokrotnie¹⁵. Należy jed-

⁹ Ov. Tr. I 7, 11–26.

¹⁰ P. Ovidi Nasonis *Metamorphoseon libri XV*, wyd. H. Magnus, Berolini 1914.

¹¹ E. K. Rand, *The New Edition of Ovid's Metamorphoses*, CPh 11, 1916, s. 46–60.

¹² W. F. Smith, *De Ovidii Metamorphoseon aliquot codicibus recensendis*, HSCPh 36, 1925, s. 183–184 (streszczenie rozprawy doktorskiej).

¹³ B. Otis, *The Argumenta of the So-Called Lactantius*, HSCPh 47, 1936, s. 131–163.

¹⁴ R. T. Bruère, *The Manuscript Tradition of Ovid's Metamorphoses*, HSCPh 50, 1939, s. 95–122; także: id., *De Ovidii Metamorphoseon aliquot codicibus recensendis*, HSCPh 47, 1936, s. 215–216.

¹⁵ Podstawowym katalogiem jest praca F. Munarię (*Catalogue of the Mss. of Ovid's Metamorphoses*, London 1957) wraz z późniejszymi uzupełnieniami: id., *Supplemento al catalogo dei manoscritti delle Metamorfosi ovidiane*, RFIC 93, 1965, s. 288–297; id., *Secondo supplemento al catalogo dei manoscritti delle Metamorfosi ovidiane*, [w:] *Studia Florentina Alexandro Ronconi sexagenario oblata*, Edizioni dell'Ateneo, Roma 1970, s. 275–280; F. T. Coulson, *An Update to Munari's Catalogue of the Manuscripts of Ovid's Metamorphoses*, Scriptorium 42, 1988, s. 111–112; id., *Newly Discovered Manuscripts of Ovid's Metamorphoses in the Libraries of Florence and Milan*, Scriptorium 46, 1992, s. 285–288; id., *A Bibliographical Update and Corrigenda Minora to Munari's Catalogues of the Manuscripts of Ovid's Metamorphoses*, Manuscripta 38, 1994, s. 3–22; id., *Addenda to Munari's Catalogues of the Manuscripts of Ovid's Metamorphoses*, Revue d'histoire des textes 25, 1995, s. 91–127; id., *Addenda to Munari's Catalogues of the Manuscripts of Ovid's Metamorphoses*, 2, Manuscripta 40, 1996, s. 115–118; także: F. Paschoud,

nak wyraźnie podkreślić, że w grupie sześciu najstarszych kopii, datowanych na IX i X stulecie, od czasów Magnusa nie pojawiła się żadna nowa.

Wśród znanych dziś rękopiśmiennych fragmentów *Przemian* za najstarszy powszechnie uznaje się ten pomieszczony w jednym z kodeksów w Bibliotece Miejskiej w Bernie (od 2007 r. Universitätsbibliothek Bern, rkps nr 363 — α w katalogu Magnusa). Na kartach 187r–188v tego rękopisu przechowały się ustępy z trzech pierwszych ksiąg *Metamorfoz*: I 1–199, 304–309, 773–779; II 1–22 oraz III 1–56¹⁶. Czas ich spisania dość precyzyjnie określono w literaturze przedmiotu na drugą połowę IX wieku (po 860 r.¹⁷ lub bliżej końca tego stulecia¹⁸). Jest to jednocześnie jedyny tekst (w grupie owych najstarszych), co do datacji którego badacze tradycji rękopiśmiennej Owidiuszowych *Przemian* wypowiedzieli się niemalże zgodnie.

Różnice zdań, niekiedy dość znaczne, pojawiły się natomiast przy datowaniu pięciu pozostałych. W rękopisie z Biblioteki Miejskiej w Lipsku (Stadtbibliothek Leipzig, dawniej rkps Rep. I nr 74, obecnie rkps nr 48 — λ w katalogu Magnusa), przechował się obszerny fragment księgi III: 131–252 (k. 28v–31v)¹⁹. Używając argumentów paleograficznych przypisywano go do stulecia IX²⁰, przełomu IX i X wieku²¹ bądź X wieku²². Do IX wieku odnoszono także niewielkie fragmenty ksiąg: I 81–193 i II 67–160²³ z kodeksu Biblioteki Narodowej w Paryżu (Bibliothèque

---

Un manuscrit des Métamorphoses d'Ovide à la bibliothèque Cantonale et Universitaire de Lausanne, Études de lettres 5, 1962, s. 37–46; M. D. Reeve, *Heinsius' Manuscripts of Ovid*, RhM 117, 1974, s. 133–166; id., *Heinsius' Manuscripts of Ovid. A Supplement*, RhM 119, 1976, s. 65–78; C. G. Hansen, *Eine Ovid-Handschrift in Dessau*, Philologus 122, 1978, s. 334–336; J. B. Hall, *An Eleventh-Century Manuscript of Ovid's Metamorphoses*, British Library King's 26, RFIC 111, 1983, s. 295–308; L. Reynhout, *Fragment d'un nouveau manuscrit des Métamorphoses d'Ovide (Bruxelles, Bibliothèque royale, ms IV 634)*, Latomus 47, 1988, s. 834–850; H. Harthausen, *Die Speyerer Ovidhandschrift aus Alzey. Ein Beitrag zur Geistes- und Schulgeschichte der Kurpfalz im 15. Jahrhundert*, [w:] *Wahrheit suchen – Wirklichkeit wahrnehmen. Festschrift für Hans Mercker zum 60. Geburtstag*, oprac. E. Reil, R. Schneider, Knecht Verlag, Landau 2000 (Landauer Universitätsschriften Theologie 4), s. 223–235.

¹⁶ P. Ovidi Nasonis *Metamorphoseon libri...* (zob. wyżej, przyp. 10), s. X–XI.

¹⁷ H. Magnus, *Studien zur Überlieferung und Kritik der Metamorphosen Ovids. I. Das Fragmentum Bernense*, Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik (dalej: NJPP) 143, 1891, s. 689–706, zwł. 689–690; A. Bernardini, *Appunti cronologici intorno al cod. Bernensis 363*, Sinigaglia 1911, s. 18.

¹⁸ L. Traube, *O Roma nobilis. Philologische Untersuchungen aus dem Mittelalter*, Abhandlungen der Philosophisch-Philologischen Classe der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften 19, 1891, s. 348–352; É. Chatelain, *Sur deux fragments de manuscrits des Métamorphoses d'Ovide*, [w:] *Cinquantenaire de l'École des Hautes Études*, Paris 1921, s. 296–302.

¹⁹ P. Ovidi Nasonis *Metamorphoseon libri...* (zob. wyżej, przyp. 10), s. XII.

²⁰ Bruère, op. cit. (zob. wyżej, przyp. 14), s. 97.

²¹ *Poetae Latini minores*, t. IV, wyd. A. Baehrens, Leipzig 1882, s. 9–10.

²² C. Hellmuth, *Ueber Bruchstücke von Ovids Metamorphosen in Handschriften zu Leipzig und München*, Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und historischen Classe der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften zu München 1883, s. 221–257, zwł. 222.

²³ P. Ovidi Nasonis *Metamorphoseon libri...* (zob. wyżej, przyp. 10), s. XV.

nationale de France, rkps nr 12246 – π w katalogu Magnusa)²⁴. Pojawiły się jednak opinie, że jest to zabytek nieco młodszy (X wiek)²⁵. Wątpliwości podobnej natury wystąpiły również przy datowaniu tekstu w rękopisie Biblioteki Watykańskiej (Biblioteca Apostolica Vaticana, rkps *Vaticano-Urbinas Lat.* 342 – υ w katalogu Magnusa), w którym odnaleźć można partie z ksiąg V–VIII: V 483 – VI 45 (k. 77) oraz VII 731 – VIII 104 (k. 78)²⁶. W tym przypadku opinie specjalistów były bardziej podzielone. Rozciągały się bowiem od przełomu IX i X wieku²⁷, poprzez X wiek²⁸, do stulecia XI włącznie²⁹.

Oprócz wyżej wymienionych fragmenty *Metamorfóz* rozpoznano ponadto w dwóch kodeksach znajdujących się w kolekcjach British Library w Londynie. Rękopis nr Add. 11967 (β w katalogu Magnusa) zawiera obszerne części ksiąg II–VI: II 833 – III 510 (k. 1–8); IV 292 – V 389 (k. 9–21), V 588 – VI 411 (k. 22–29)³⁰. Z kolei rękopis *Harl.* 2610 [102.D.20] (ϵ w katalogu Magnusa³¹) mieści niemalże pełne trzy pierwsze księgi: I 1 – III 622. Teksty z obu wzmiankowanych kodeksów łączono ze stuleciem X³² lub przełomem stulecia X i XI³³.

Uzupełniając powyżej przedstawione wiadomości, dodać należy, że najstarsza prawie kompletna kopia *Przemian* (I 1 – XIV 830) pochodzi najpewniej z XII wieku i przechowała się w kodeksie obecnie należącym do zbiorów Biblioteca Medicea Laurenziana we Florencji (*Codex Marcianus Florentinus* 225), niegdyś zaś do biblioteki tamtejszego klasztoru Dominikanów (św. Marka)³⁴. W bibliotekach polskich zarejestrowano jak dotąd jedną kompletną kopię z przełomu XIII i XIV wieku (Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka, *Codex Rhedigerianus* 110 [dawniej: XIV. quart. = S.I.6.2], k. 1v–155v)³⁵ oraz cztery kompletne kopie XV-wieczne (Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rkps nr 528 [k. 3r–160v]³⁶; Poznań, Biblioteka Raczyńskich,

²⁴ Chatelain, op. cit. (zob. wyżej, przyp. 18), s. 289–296.

²⁵ L. Delisle, *Inventaire des manuscrits latins de Saint-Germain-des Prés*, Bibliothèque de l'école des chartes 28, 1867, s. 356.

²⁶ *P. Ovidi Nasonis Metamorphoseon libri...* (zob. wyżej, przyp. 10), s. XVII.

²⁷ *Codices Urbinate Latini*, t. I, wyd. C. Stronajolo, Romae 1902, s. 317.

²⁸ Bruère, op. cit. (zob. wyżej, przyp. 14), s. 97.

²⁹ C. Hosius, *Symbola ad poetas Latinos*, RhM 46, 1891, s. 291–294.

³⁰ *P. Ovidi Nasonis Metamorphoseon libri...* (zob. wyżej, przyp. 10), s. XV.

³¹ *Ibid.*, s. XVI–XVII.

³² Bruère, op. cit. (zob. wyżej, przyp. 14), s. 96.

³³ H. Magnus, *Studien zur Überlieferung und Kritik der Metamorphosen Ovids. II. Der Archetypus*, NJPP 147, 1893, s. 601–630, zwł. 621; *P. Ovidi Nasonis Metamorphoseon*, s. XVI–XVII; także: F. Munari, *Codici inglesi delle Metamorfosi*, Philologus 100, 1956, s. 312–315.

³⁴ Bruère, op. cit. (zob. wyżej, przyp. 14), s. 97; także: R. Black, *Ovid in Medieval Italy*, [w:] *Ovid in the Middle Ages*, oprac. J. G. Clark i in., Cambridge University Press, Cambridge 2011, s. 123–143, jakkolwiek zdania badaczy w sprawie datacji tego rękopisu nie są jednoznaczne.

³⁵ *Catalogus codicum Latinorum classicorum, qui in Bibliotheca Urbica Wratislaviensi adservantur*, oprac. K. Ziegler, Wratislaviae 1916, s. 77–78.

³⁶ *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi Latinorum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. III, oprac. M. Kowalczyk i in., Wratislaviae – Varsaviae – Cracoviae – Gedani 1984, nr 528, s. 261–264.

rkps nr 171 [k. 1r–197r]³⁷; Warszawa, Biblioteka Narodowa, Biblioteka Ordynacji Zamoyskich, rkps nr 50 [s. 2–304]³⁸; Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka, *Codex Rhedigerianus* 109 [dawniej II.XXXIII. = S.I.6.1], k. 11r–207v³⁹).

Uważna lektura nowo znalezionych fragmentów krakowskich pozwala na wyróżnienie czterech miejsc, w których tekst *Przemian* odbiega od ustalonego kanonicznie przez wydawców. Otóż lekcja *retinente manu* [wszystkie podkreślenia – M.S.] (V 127) występuje jedynie w kodeksie ze zbiorów florenckiej Laurencjany (*codex Marcianus Florentinus* 223), datowanym na koniec XI stulecia⁴⁰. Z kolei wyrażenia *inermia frustra* (V 175) oraz *non tangit* (VII 26) przechowały się w rękopisie erfurckim (*codex Erfurtensis Amplonianus* F 1) datowanym na połowę XII stulecia⁴¹. Wreszcie lekcję *iam fractus* (VII 76) notuje XIII-wieczny *codex Palatinus* (Heidelberg, Universitätsbibliothek, rkps *Pal. Lat.* 1661)⁴². Pozwala to z kolei na wskazanie, że kopiści kodeksów florenckiego, erfurckiego oraz heidelberskiego wykorzystywali bezpośrednio lub pośrednio ten sam egzemplarz Owidiuszowych *Przemian*, z którego bezpośrednio lub pośrednio korzystał kopista egzemplarza krakowskiego⁴³. W żadnym z zachowanych egzemplarzy nie natrafiono natomiast na lekcję *trepidumque Perseus* (V 175), występującą w miejscu *trepidum Perseus et*. W tym kontekście fragmenty dzieła Owidiusza znalezione w oprawie rękopisu nr 899 w krakowskim Archiwum Narodowym nabierają szczególnego znaczenia. Do uznawanej za zamkniętą od blisko stulecia grupy sześciu najstarszych rękopisów zawierających właśnie fragmenty tego utworu można bowiem dodać kolejny (siódmy), wstępnie datowany paleograficznie na pierwszą połowę X wieku.

W Krakowie, tak średniowiecznym, jak i nowożytnym, Owidiusz na pewno nie był autorem nieznanym. Jedno z jego dzieł (*Listy z Pontu*) w początku XII stulecia znajdowało się w bibliotece kościoła katedralnego (notuje je inwentarz z 1110 r.)⁴⁴. W programie wykładów kolegiatury epistolografii ufundowanej w 1420 r. na Wydziale *Artes* Uniwersytetu Krakowskiego i następnie włączonej w skład Kolegium Mniejszego (1449) utworu Owidiusza, jakkolwiek nieznanne z tytułu, miały

³⁷ *Katalog Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu*, t. I, oprac. M. E. Sosnowski, L. Kurtzmann, Poznań 1885, nr 171, s. CCXXXVIII.

³⁸ *Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. J. Kaliszuk, S. Szyler, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2012, s. 38–39.

³⁹ *Catalogus codicum Latinorum...* (zob. wyżej, przyp. 35), s. 75–76.

⁴⁰ *P. Ovidi Nasonis Metamorphoseon libri...* (zob. wyżej, przyp. 10), s. XVII–XVIII; Bruère, op. cit. (zob. wyżej, przyp. 14), s. 97.

⁴¹ *P. Ovidi Nasonis Metamorphoseon libri...* (zob. wyżej, przyp. 10), s. XXI–XXII; *Beschreibendes Verzeichniss der amplonianischen Handschriften-Sammlung zu Erfurt*, oprac. W. Schum, Berlin 1887, nr 1, s. 1.

⁴² *P. Ovidi Nasonis Metamorphoseon libri...* (zob. wyżej, przyp. 10), s. 1 (tam datowany na XII w.). Wersja on-line: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpl1661/0007?sid=0792f2478cf9f536f9ae01bc9b0ae3ef> (dostęp: 4 XI 2013 r.).

⁴³ Bruère, op. cit. (zob. wyżej, przyp. 14), s. 122. Ten zaginiony rękopis oznaczono sygłem Z⁴.

⁴⁴ A. Vetulani, *Krakowska biblioteka katedralna w świetle swego inwentarza z r. 1110*, *Slavia Antiqua* 4, 1954, s. 170–171.

być komentowane obok ksiąg Wergiliusza, Horacego, Terencjusza oraz Stacjusza⁴⁵. Zapisy w najstarszym *liber diligentiarum* z lat 1487–1563 poświadczają z kolei, że słuchaczom tego fakultetu objaśniano w tym czasie niemalże wszystkie utwory Rzymianina, począwszy od *Heroid*, poprzez *Metamorfozy*, *Kalendarz*, na *Żalach* i *Ibisie* kończąc. Dodać można, że to właśnie *Metamorfozy* cieszyły się największą popularnością, gdyż były przedmiotem wykładów aż dziewiętnaście razy⁴⁶. Nie wiadomo niestety, w jaki sposób fragmenty tytułowego rękopisu z tekstem *Przemian* mogły trafić do jednego z krakowskich introligatorów, który w drugiej połowie XVI wieku wyciął zeń niewielkie paski i następnie nakleił je na grzbiet kodeksu oprawianego na zlecenie kancelarii miejskiej.

ARGUMENTUM

Describitur fragmentum libri manu scripti X saeculo exarati, quod modo in tabulario Cracoviensi inventum est in compagibus actorum iudicialium saeculo XVI conscriptorum. In fragmento continentur haec Metamorphoseon Nasonis versus: V 127, 175–177, 187–188 et VII 25–26, 75–76. Eius lectiones demonstrant id cognatum esse aliquibus codicibus posterioribus, nempe Marciano Florentino 223, Erfurtensi Amploniano F 1 et Palatino Latino 1661.

⁴⁵ *Założenie i urządzenie Collegii Minoris*, wyd. J. Szujski, Kraków 1878 (Archiwum do Dziejów Oświaty i Literatury [dalej: ADOL] 1), s. 97: *Tercio collegiatus domine Manzikonisse iuxta suam institutionem legat in poesi libros infra deputatos, videlicet: Boecium De consolacione, Alanum De planctu nature, Valerium Maximum, libros Virgilio, Ovidii, Oracii, Terencii, Stacii*; także: S. Kuraś, *Fundacja kolegiatury epistolografii i sztuki pisanja dokumentów w Akademii Krakowskiej w roku 1420*, *Małopolskie Studia Historyczne* 6, 1963, s. 119–123.

⁴⁶ *Liber diligentiarum facultatis artisticae Universitatis Cracoviensis*, t. I: 1487–1563, wyd. W. Wisłocki, Cracoviae 1886 (ADOL 4), według indeksu.